

I. ULTIMII OAMENI CARE I-AU VĂZUT ÎN VIAȚĂ

Satul Holcomb se află pe platoul cu ogoare din vestul statului Kansas, un ținut izolat, pe care ceilalți locuitori din Kansas îl localizează „la mama naibii”. Atmosfera acestei regiuni rurale, cu cer albastru, intens și aer limpede ca al deșertului, situată la vreo sută de kilometri est de granița cu statul Colorado, aduce mai degrabă cu Vestul Îndepărtat decât cu Vestul Mijlociu. Localnicii vorbesc ca oamenii din prerie, cu accentul nazal al muncitorilor de la ferme, iar majoritatea bărbaților poartă pantaloni strâmți, după moda de la graniță, pălării de cowboy și cizme cu toc înalt și cu bot ascuțit. Ținutul e neted, iar peisajele sunt uluitor de vaste. Căii, cirezile de vite, un grup de silozuri albe ce se înalță cu grația unor temple grecești, călătorul le vede pe toate cu mult înainte de-a ajunge la ele.

Și Holcomb se vede de la mare depărtare. Nu c-ar fi cine știe ce de văzut – doar niște clădiri adunate alandala și despărțite la mijloc de șinele căii ferate Santa Fe –, un sătuc așezat la voia întâmplării, mărginit la sud de apele cafenii ale râului Arkansas („Ar-kan-sas”, cum pronunță localnicii), la nord de o șosea, drumul național nr. 50, iar la est și vest de prerii și ogoare. După ploaie sau când

se topesc nămeții, pe străzile nepavate, fără nume, fără arbori umbroși, praful gros se transformă într-un noroi îngrozitor. La un capăt al sătucului se găsește o veche și dărăpănată construcție de stuc, pe al cărei acoperiș e rezemată o reclamă luminoasă – DANS – deși s-a terminat cu dansul, iar reclama e stinsă de câțiva ani.

În apropiere se află o altă clădire. Pe un geam murdar, cu vopsea aurie coșcovită, e o inscripție perimată – BANCA HOLCOMB. Banca s-a închis în 1933 și fostele birouri au fost transformate în apartamente. E una dintre cele două case cu „apartamente de închiriat“ din oraș; cealaltă, un conac părăginit, cunoscută drept „căminul profesorilor“, e locuită de o bună parte dintre profesorii școlii din localitate. Majoritatea caselor din Holcomb sunt însă construcții de lemn fără etaj, cu verandă în față.

Lângă gară, diriginta poștei, o femeie slăbănoagă, îmbrăcată într-o jachetă de piele netăbăcită, blugi și cizme de cowboy, tronează la o vechitură de birou. Gara, zugrăvită într-un galben scorțit, are un aspect la fel de melancolic: Șeful, Super-Șeful și El Capitan trec pe acolo zilnic, fără ca vreunul dintre aceste faimoase expresuri să oprească vreodată. Nici măcar trenurile personale nu opresc, doar rareori câte un marfar. La capătul șoselei sunt două benzinării, una dintre ele făcând și oficiul de băcănie modest aprovizionată, iar cealaltă, de cafenea – Cafeneaua Hartman. Doamna Hartman, proprietăreasa, servește sendvișuri, cafea, răcoritoare și bere slabă. (Holcomb, ca de altfel tot statul Kansas, are un regim restrictiv în privința alcoolului.)

Și asta-i tot. Doar mai trebuie să adăugați, cum se și cuvine, școala din Holcomb, o instituție impunătoare, care trădează un lucru ascuns altminteri de înfățișarea comunității, și anume că părinții care-și trimit copiii la această școală modernă și cu profesori competenți – cuprinde toate

clasele, de la grădiniță și până la liceu, iar un convoi de autobuze aduce elevii, de regulă cam trei sute șaiszeci cu totul, și de la o depărtare de douăzeci și șase de kilometri –, au, în general, o bună stare materială. Cei mai mulți sunt fermieri, oameni obișnuiți cu munca în aer liber și de naționalități foarte diferite: nemți, irlandezi, norvegieni, mexicani, japonezi. Cresc vite și oi, cultivă grâu, sorg, iarbă de sămânță și sfeclă de zahăr. Agricultură nu e niciodată scutită de riscuri, dar în partea de vest a Kansasului, cei care se îndeletnicesc cu ea se consideră „născuți să înfrunte riscurile”, căci trebuie să se mulțumească adesea cu o cantitate foarte redusă de precipitații (media anuală e de vreo 450 de milimetri) și să-și facă permanent griji în privința irigațiilor. Cu toate acestea, ultimii șapte ani au fost binecuvântați, fără secetă. Fermierilor din ținutul Finney, de care ține și Holcomb, le-a mers bine. Au scos bani nu numai din agricultură, dar și din exploatarea bogatelor resurse naturale de gaz, câștigul reflectându-se în noua școală, în interioarele confortabile ale fermelor, în silozurile semețe și pântecoase.

Până într-o dimineată de pe la jumătatea lunii noiembrie 1959, puțini americani, de fapt, puțini locuitori din Kansas, auziseră vreodată de Holcomb. Întocmai ca apele râului, ca automobilistii de pe șosea și ca trenurile galbene ce străbat fulgerător calea ferată Santa Fe, nici un conflict dramatic, sub înfățișarea unor evenimente extraordinare, nu poposise în acel loc. Sătenilor, în număr de două sute șaiszeci, le convenea această situație, mulțumindu-se să ducă o viață obișnuită, să muncească, să vâneze, să se uite la televizor, să participe la serbările școlare, să cânte în grupuri corale și să se întrunească în cluburi pentru tineret. Deodată, însă, la orele timpurii ale unei dimineți de noiembrie – o dimineată de duminică –, niște sunete neobișnuite au acoperit zgomotele firești ale nopții în

Holcomb – chelălăielile isterice ale coioților, foșnetul uscat al ciulinilor măturați de vânt, fluierăturile mai întâi puternice, apoi din ce în ce mai slabe ale locomotivelor. În acel moment, nici o ființă din Holcombul adormit nu le-a auzit – patru focuri de armă care, în total, au curmat șase vieți omenești. Apoi, însă, localnicii, care până atunci aveau atâta încredere unii în alții, încât rareori se oboseau să-și încuie ușile, s-au pomenit reconstituind iarăși și iarăși în închipuire sumbrele explozii, aprinzând văpăi de neîncredere, la lumina cărora mulți vecini vechi s-au privit straniu și înstrăinați.

Herbert William Clutter, stăpânul fermei River Valley, avea patruzeci și opt de ani și, în urma unui recent control medical pentru o poliță de asigurare, se știa într-o condiție fizică excelentă. Deși purta ochelari fără rame și era de statură mijlocie, puțin peste un metru șaptezeci și cinci, domnul Clutter era un bărbat impunător. Era lat în umeri, părul își păstrase culoarea închisă, fața lui încrezătoare, cu bărbie lată, avea o culoare sănătoasă și tinerească, iar dinții, curați și puternici de spărgea nuci cu ei, îi rămăseseră intacti. Cântărea șaptezeci de kilograme, la fel ca în ziua când absolvise Universitatea de Stat din Kansas, unde studiasse agronomia. Nu îl egala în bogăție pe cel mai înstărit om din Holcomb, un fermier vecin, domnul Taylor Jones. Era, în schimb, cetățeanul cel mai cunoscut al comunității, jucând un rol important atât în Holcomb, cât și în Garden City, reședința ținutului, aflată în apropiere, unde condusesese cu mână de fier comitetul de construire a Primei Biserici Metodiste, ridicată de curând, un edificiu ce costase opt sute de mii de dolari. Mai îndeplinea și funcția de președinte al Congresului Organizațiilor de Fermieri din Kansas, iar numele îi era pretutindeni rostit cu respect, atât de agricultorii din Vestul Mijlociu, cât și

în unele birouri de la Washington, unde lucrase în timpul guvernului Eisenhower ca membru în Comisia Federală de Credite pentru Ferme.

Știind întotdeauna ce voia de la viață, domnul Clutter reușise în mare măsură să-și atingă scopurile. La mâna stângă, pe ciotul unui deget strivit mai demult de piesa unei mașini agricole, purta o verighetă simplă de aur, simbolul, vechi de 25 de ani, al căsătoriei cu fata pe care și-o dorise – sora unui coleg de la universitate, o ființă timidă, pioasă și delicată, Bonnie Fox, cu trei ani mai tânără ca el. Bonnie îi dăruise patru copii – întâi trei fete, apoi un fiu. Fiica cea mai mare, Eveanna, măritată și mamă a unui băiețel de zece luni, locuia în nordul statului Illinois, dar mergea deseori în vizită la Holcomb. De fapt, era așteptată să sosească împreună cu familia ei în următoarele două săptămâni, căci părinții ei plănuseră o mare reuniune a clanului Clutter de Ziua Recunoștinței. (Familia se trăgea din Germania. Primul Clutter, sau Klotter, cum se scria pe atunci numele, sosise aici în 1880.) Fuseseră invitate vreo cincizeci de rude, unele trebuind să vină din locuri îndepărtate, cum ar fi Palatka, statul Florida. Nici Beverly, următoarea fiică după Eveanna, nu mai locuia la ferma River Valley. Se afla la Kansas City, statul Kansas, unde studia pentru a deveni asistentă medicală. Beverly se logodise cu un tânăr student la Biologie, pe care tatăl ei îl simpatiza foarte mult. Deja se tipăriseră invitațiile la nunta plănuită pentru săptămâna Crăciunului. Rămăseseră astfel încă sub acoperișul părinților băiatul, Kenyon, care la cincisprezece ani era mai înalt decât domnul Clutter, și sora lui cu un an mai mare, Nancy, răsfățată de toți.

Domnul Clutter nu avea decât un singur motiv serios de neliniște în privința familiei – sănătatea soției. Era „nevricoașă”, suferea de „mici crize”, iată expresiile ocolite,

folosite de cei apropiați. Adevărul asupra „bolii sărmanei Bonnie“ nu constituia cătuși de puțin un secret, deoarece toată lumea știa că în ultimii șase ani fusese internată de câteva ori într-un spital de boli nervoase. Dar până și pe acest teren umbrat se revărsase foarte de curând lumina soarelui. Miercurea trecută, la întoarcerea ei acasă, după ce petrecuse două săptămâni de tratament la Centrul Medical Wesley din Wichita, locul unde se retrăgea de obicei, doamna Clutter îi adusesese soțului vești greu de crezut, informându-l cu bucurie că tot răul de care suferea nu se afla la cap, decretaseră medicii în cele din urmă, ci în șira spinării – fiind deci de natură fizică – și se datora deplasării unor vertebre. Trebuia, desigur, să suporte o operație, iar apoi, ei bine, avea să fie din nou „ea însăși“. Era oare cu putință ca încordarea, reclusiunea, hohotele de plâns înăbușite în pernă, în dosul ușilor încuiate, toate să fie din cauza coloanei vertebrale bolnave? Dacă așa era, domnul Clutter putea să rostească o rugăciune de mulțumire la masa de Ziua Recunoștinței.

De obicei, diminețile domnului Clutter începeau la șase și jumătate. Trăncăneala pe șoptite și zăngănitul găleților de lapte aduse de cei doi băieți ai lui Vie Irsik, un muncitor de la fermă, îl trezeau regulat. Astăzi însă întârzie în pat, așteptând ca băieții lui Vie Irsik să plece, deoarece seara trecută, vineri 13, fusese foarte obositoare, deși în parte plină de bucurii. Bonnie își recăpătase vechea dispoziție. Ca și cum ar fi anticipat întoarcerea la normalitate, la vigoarea pe care avea s-o redobândească în curând, se rujase, își aranjase părul și, îmbrăcată într-o rochie nouă, îl însoțise la școala din Holcomb, unde aplaudaseră o reprezentare școlară a piesei *Tom Sawyer*, în care Nancy jucase rolul lui Becky Thatcher. Domnul Clutter se bucurase văzând că Bonnie iese în lume, emoționată, dar

zâmbitoare, că vorbește cu oamenii; amândoi fuseseră mândri de Nancy, care jucase foarte bine, își amintise replicile la perfecție și arătase, cum îi spusese chiar el când o felicitase în culise, „absolut superb, draga mea, o adevărată frumusețe din Sud“. Atunci Nancy reacționase ca atare: făcuse o reverență în rochia ei cu crinolină și ceruse voie să meargă cu mașina în Garden City. Fiind vineri 13, cinematograful de stat de acolo organiza o proiecție specială la ora unsprezece și jumătate noaptea – un film cu fantome –, la care se duceau toți prietenii ei. În alte împrejurări, domnul Clutter ar fi refuzat-o. Regulile stabilite de el rămănesu de neclintit, iar una dintre ele era ca atât Nancy, cât și Kenyon să fie acasă la ora zece seara în timpul săptămânii și la douăsprezece sâmbăta. Înduplecat însă de dispoziția veselă din acea seară, consimțise. Iar Nancy se întorsese abia pe la două noaptea. O auzise intrând și, deși nu era el omul care să ridice vreodată vocea, o strigase, având de gând să-i spună câteva cuvinte, legate mai puțin de ora târzie, cât de tânărul care o condusese acasă cu mașina – Bobby Rupp, una dintre vedetele echipei de baschet a școlii.

Domnul Clutter ținea la Bobby și îl considera, pentru un băiat de șaptesprezece ani, demn de încredere și binecrescut. Totuși, în cei trei ani de când avea voie să-și dea întâlniri cu băieții, Nancy, deși frumoasă și agreată de toată lumea, nu mai ieșise cu altcineva, iar domnul Clutter, cu toate că înțelegea că deși devenise un obicei național ca adolescenții să formeze cupluri trainice și să poarte „inele de logodnă“, nu era de acord, mai ales că nu demult își surprinsese din întâmplare fiica sărutându-se cu Bobby Rupp. Îi propusese atunci lui Nancy să mai „rărească întâlnirile cu Bobby“, căci, socotea el, o răcire treptată survenită mai devreme ar fi fost mai puțin dureroasă

decât o ruptură brutală mai târziu, fiindcă, îi reamintise tot el, o despărțire trebuia să aibă neapărat loc. Familia Rupp era romano-catolică, iar familia Clutter metodistă, fapt susceptibil să pună capăt oricăror planuri de căsătorie pe care ea și acest băiat și le-ar fi putut face într-o bună zi. Nancy se arătase înțelegătoare – sau cel puțin nu se împotriviase –, iar înainte de a-i spune noapte bună, domnul Clutter îi smulsese promisiunea că va începe, încetul cu încetul, s-o rupă cu Bobby.

Întâmplarea îi amânase totuși regretabil de mult ora de culcare, care era de obicei la unsprezece. În consecință, era trecut bine de ora șapte când s-a trezit în dimineața de sâmbătă, 14 noiembrie 1959. Soția lui se trezea cât mai târziu cu putință. Cu toate astea, în timp ce domnul Clutter se bărbiera, făcea duș, își îmbrăca pantalonii reiați și jacheta de piele a văcarilor și își încălța cizmele moi, cu pinteni, nu se temea c-o trezește pe Bonnie, căci nu mai împărțeau același dormitor. De câțiva ani dormea singur în dormitorul principal, la parterul casei, o clădire din lemn și cărămidă, cu un etaj și paisprezece camere. Deși își mai ținea hainele în șifonierele din acest dormitor și puținele cosmetice și puzderia de sticle de doctorii în camera de baie alăturată, cu faianță albastră și cărămidă de sticlă, doamna Clutter se mutase definitiv în fostul dormitor al Eveannei care, la fel ca odăile lui Nancy și Kenyon, se afla la etaj.

Casa, proiectată în mare măsură de domnul Clutter, care se dovedise cu această ocazie un arhitect inteligent și cumpătat – deși nu prea inspirat din punct de vedere al decorațiunilor –, fusese construită în 1948 și costase patruzeci de mii de dolari. (Valoarea ei negociabilă crecuse între timp la șaiszeci de mii de dolari.) Situată la capătul unei alei lungi, umbrite de șiruri de ulmi chinezești, pe o peluză întinsă de pir gros, întreținută cu grijă, casa albă și arătoasă

îi impresiona pe locuitorii din Holcomb, era un loc care le atrăgea atenția. În interior – covoare moi, de culoarea ficatului, ce temperau pe alocuri luciul podelelor lustruite și sonore, o canapea uriașă, în stil modernist, îmbrăcată într-o stofă noduroasă, țesută cu fire strălucitoare argintii și un salonaș pentru micul dejun, mobilat cu o banchetă tapisată cu material plastic în alb și albastru. Doamnei și domnului Clutter le plăcea acest gen de mobilier, preferat, de altminteri, de cei mai mulți dintre prietenii lor, ale căror locuințe erau mobilate oarecum asemănător.

În afara unei menajere, care venea zilnic, mai puțin duminica, familia Clutter nu avea alți servitori, așa că, de când cu boala soției și plecarea fiicelor mai mari, domnul Clutter se învățase să gătească de nevoie. Ori el, ori Nancy, dar mai ales Nancy, pregăteau mesele pentru toată familia. Domnului Clutter îi plăcea să gătească și era un bucătar excelent – nici o femeie din Kansas nu cocea mai bine ca el pâinea dospită, iar faimoasele lui fursecuri cu nucă de cocos se vindeau primele la bazarurile de caritate, dar el, unul, nu se dădea în vânt după mâncare. Spre deosebire de ceilalți fermieri, prefera un mic dejun spartan.

În dimineața aceea se mulțumi cu un măr și un pahar de lapte. Cum nu bea nici cafea și nici ceai, se obișnuise să-și înceapă ziua cu un mic dejun rece. De fapt, era contra oricărui stimulent, oricât de slab. Nu fuma și, firește, nici nu bea. Ba chiar nu se atinsese niciodată de alcool și tindea să-i evite pe cei care o făceau – atitudine de pe urma căreia cercul lui de relații nu se restrânsese atât de mult cât s-ar putea crede, căci nucleul acestor relații îl formau membrii Bisericii Metodiste din Garden City, o parohie de o mie șapte sute de oameni, cei mai mulți la fel de abștinenți pe cât își dorea domnul Clutter. Deși atent să nu supere pe nimeni cu principiile sale și să adopte în

afara cercului său o purtare îngăduitoare, își obliga familia și muncitorii de la ferma River Valley să-i respecte principiile. Prima întrebare pusă unui potențial angajat era: „Bei?” și chiar dacă primea un răspuns negativ, îl obliga să semneze un contract cu o clauză ce prevedea că angajamentul se va desface de îndată ce se constată că omul „se dedă băuturii”. Un prieten – un vechi pionier al agriculturii, domnul Lynn Russell – îi spusese: „N-ai pic de milă. Pun pariu, Herb, dac-ai prinde un muncitor cu sticla la gură, ar zbură pe loc. Nici nu ți-ar păsa dacă-i moare familia de foame”. Era poate singura critică adusă domnului Clutter ca patron. Altminteri, i se recunoșteau spiritul de dreptate, mila și faptul că plătea salarii bune, acordând deseori și prime. Angajații lui – uneori aproape optsprezece oameni – nu prea aveau motive să se plângă.

După ce-și bău paharul de lapte și își puse pe cap șapca lui căptușită cu blană de oaie, domnul Clutter luă mărul și ieși din casă să vadă cum se arăta dimineața. Era vremea ideală pentru mâncat mere – din cerul de un albastru perfect pogora o lumină de un alb pur, iar vântul dinapre răsărit făcea să foșnească, fără a le desprinde, ultimele frunze ale ulmilor chinezești. Toamna răsplătea Kansasul de vest pentru pacostele iscate de celelalte anotimpuri: vânturile aspre de iarnă, venite tocmai din Colorado, și troienele înalte până la șold care înzăpezeau oile; lapovița și ciudatele cețuri ale primăverii; arșița din vară, când și ciorile caută o fărâmă de umbră, iar întinderea roșiată a lanurilor de grâu se zbârlește și arde ca o văpaie. Abia când septembrie a trecut, vremea se schimbă și începe o vară indiană care ține uneori până la Crăciun. Cât timp domnul Clutter contemplă splendida zi de toamnă, îl ajunse din urmă un câine, o corcitură de collie, și împreună o luară agale spre ocolul vitelor, situat lângă unul dintre cele trei hambare de pe proprietate.

Unul dintre hambare era un grânar gigantic, plin ochi cu sorg de Westland, iar altul adăpostea un munte întunecat și mirositor de mei, valorând o sumă considerabilă – o sută de mii de dolari. Această sumă era cu aproape patru mii de ori mai mare decât întregul venit al domnului Clutter în 1934 – anul când s-a căsătorit cu Bonnie Fox și s-a mutat împreună cu ea din orașul ei de baștină, Rozel, statul Kansas, la Garden City, unde și-a găsit o slujbă ca adjunct al agentului agricol din ținutul Finney. Tipic pentru el, nu i-au trebuit decât șapte luni ca să avanseze, adică să ocupe postul de conducere. În răstimpul ăsta, din 1935 până în 1939, ținutul a cunoscut cea mai secetoasă și mai dezastruoasă climă de la stabilirea albilor acolo, iar tânărul Herb Clutter, extrem de priceput în cele mai recente tehnici agricole, s-a dovedit foarte nimerit ca intermediar între guvern și fermierii deznădăjduiți. Optimismul și cunoștințele de specialitate ale acestui tânăr de treabă, ce părea să-și cunoască temeinic meseria, puteau fi de folos oamenilor. Nu făcea totuși munca pe care și-o dorise: ca fiu de fermier, voise de la bun început să lucreze la propria-i fermă. După patru ani, a luat deci hotărârea să demisioneze din funcția de agent agricol al regiunii și, pe pământul luat în arendă cu bani împrumutați, a întemeiat ferma River Valley (nume justificat de apele șerpuitoare ale râului Arkansas, dar, desigur, nu și de existența vreunei văi).

A fost o încercare urmărită cu un amuzament fățiș de mulți fermieri conservatori din ținutul Finney – oameni de modă veche, cărora le plăcea să-l sâcăie pe tânărul agent agricol din regiune pe tema educației primite la universitate: „Grozav, Herb. Tu știi întotdeauna cel mai bine ce trebuie cultivat pe terenul altuia. Sădește asta. Fă terase. Altceva ai spune dac-ar fi pământul tău”. Se înșelau. Experiențele proaspătului fermier au fost încununare

de succes – mai ales datorită faptului că în primii ani a muncit optsprezece ore pe zi. A avut parte și de eșecuri – de două ori recolta de grâu a fost compromisă, iar într-o iarnă viscolul i-a omorât câteva sute de oi. După zece ani, însă, terenul domnului Clutter măsoară peste patru sute de hectare, proprietatea lui, și alte o mie cinci sute arendate, aceasta fiind, după cum recunoșteau și partenerii lui, „o suprafață destul de mare“. Grâu, mei de sămânță, iarbă de sămânță de calitate superioară, iată recoltele care asigurau prosperitatea fermei. Animalele jucau și ele un rol important – oile și mai ales vitele. O cireadă de mai multe sute de vaci Hereford purta însemnul domnului Clutter, deși n-ai fi zis, judecând după puținele vite din ocol, rezervat armăsarilor bolnavi, celor câtorva vaci de lapte, pisicilor lui Nancy și mai ales iepei bătrâne și grase, favorita familiei, pe nume Babe, care nu se împotrivea niciodată să tropăie de colo-colo cu trei sau patru copii călare pe spinarea ei lată.

Domnul Clutter îi dădu lui Babe cotorul mărului și salută un om care rânea prin ocol – Alfred Stoecklein, singurul angajat ce locuia la fermă. Soții Stoecklein și cei trei copii ai lor locuiau într-o casă situată la mai puțin de o sută de metri de clădirea fermei. Familia Clutter n-avea alți vecini pe o distanță de aproape un kilometru. Stoecklein, un ins cu fața prelungă și cu dinți lungi și cafenii, îl întrebă:

— Aveți vreo treabă anume pentru mine în dimineața asta? Fi'ndcă mi s-a îmbolnăvit un copil, cel mic. L-am vegheat cu nevastă-mea mai toată noaptea. M-am gândit să-l ducem la doctor.

Domnul Clutter își exprimă compasiunea și, după ce îi acordă ziua liberă, îl rugă să-i spună dacă el sau soția lui îi puteau fi de vreun ajutor. Apoi, urmând câinele care fugea înainte, domnul Clutter o luă spre miazăzi, în direcția câmpiilor acoperite de miriști aurii.